

BIJLAGE 1 BIJ KAMERBRIEF SELECTIE PROJECTEN DERDE TRANCHE PAGW

a. Nu honoreren middels een reservering

Voor de hieronder genoemde projecten worden de per project genoemde budgetten gereserveerd. In samenwerking met Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en Rijksdienst voor Ondernemend Nederland kunnen de indieners de voorstellen verder uitwerken tot concept-startbeslissingen of samenwerkingsovereenkomsten¹, waarbij er zicht moet zijn op 100% financiering van het voorgestelde project. Alle voorstellen dienen te voldoen aan de kaders van vigerend beleid waaronder de beleidsbrief 'Water en Bodem Sturend'. De ondergenoemde projecten of onderdelen daarvan waarvoor budget gereserveerd wordt, kunnen naar verwachting in 2033 of eerder zijn gerealiseerd.

1. **Derde tranche Friese IJsselmeerkust - diverse onderdelen.** Reservering Rijksbudget van €21 mln uit PAGW.

Doel: Het voorstel omvat verschillende maatregelen voor aanleg en herstel van leefgebieden, verbindingen en de natuurlijke dynamiek. Het omvat o.a. aanleg en peilbeheer voor onderwaterlandschap, waterrietland en overstromingsgrasland en het toevoegen van leefgebied om de effectiviteit van het IJsselmeerdeel van de vismigratierivier tussen Wadden en IJsselmeer te vergroten.

Onderbouwing: Het voorstel biedt voldoende perspectief op een goede verbetering van natuur en ecologische waterkwaliteit. Het draagt bij aan het door de PAGW beoogde systeemherstel en wettelijk doelbereik voor de KRW en Natura 2000. In deze tranche wordt alleen dat deel van het gevraagde budget gereserveerd dat nodig is voor aanleg en herstel van leefgebieden op gronden die in bezit zijn van het Rijk en natuurorganisaties. Naar verwachting zorgt dat voor een vlotte uitvoering. De verdere uitwerking van het projectvoorstel dient te gebeuren in samenhang met het reeds lopende PAGW-project voor de Friese IJsselmeerkust uit de tweede tranche PAGW en voortbouwend op bestaande kennis uit onder andere het project Versterking Friese IJsselmeerkust. Voor het lopende PAGW-project is eerder al een startbeslissing genomen. Beide sporen komen samen in een gecombineerd voorstel voor een voorkeursalternatief.

2. **Optimaliseren Oostvaardersoevers.** Reservering Rijksbudget van €65 mln uit PAGW.

Doel: Aanleg van extra luwtezone in het Markermeer door uitbreiding van de vooroever. Dat biedt schuil- en rustgebied voor migrerende vis en leidt tot een gradiënt in het Markermeer door het vasthouden van voedselrijk water uit de Oostvaarderplassen. Dit voorstel is een uitbreiding op de in voorbereiding zijnde maatregelen uit de 2^e tranche van de PAGW.

Onderbouwing: Dit voorstel leidt naar verwachting tot een verdere verbetering van het functioneren van het ecosysteem in Markeermeer, Oostvaardersplassen en Lepelaarsplassen want het vergroot de effectiviteit van de maatregelen uit de 2^e tranche PAGW. Bovendien kan het voorstel op een breed draagvlak rekenen. Weinig risico's die de tijdige realisatie van dit voorstel in de weg staan worden voorzien, omdat de optimalisatie al onderdeel is van het vastgestelde voorkeurseindbeeld Oostvaardersoevers zodat meteen met de planuitwerking kan worden begonnen. De combinatie met de planuitwerking van het reeds lopende project leidt naar verwachting tot een zeer doelmatige inzet van uitvoeringscapaciteit.

3. **IJssel-Vechtdelta: deelprojecten 'aanleg leefgebied in Ketelpolder' en 'ontwikkelen Binnendelta Zwarte Meer / Ketelmeer'.** Reservering Rijksbudget van €28 mln uit PAGW voor twee onderdelen van het ingediende voorstel.

Doel: Deelproject Binnendelta Ketelpolder omvat de realisatie van leefgebied in de Ketelpolder, voornamelijk waterrietland met natuurlijk peilbeheer door de aanleg van in- en uitlaatwerken met instroom vanuit zowel Vossemeer als Keteldiep/IJssel (€23 mln). Deelproject Binnendelta Zwarte Meer - Ketelmeer: aanleg van ondieptes en vooroevers met flauwe taluds, ontwikkelen van onderwaterlandschap en herstel van waterrietland langs de zuidelijke oevers en in de ondiepe zones Ketelmeer en Zwartemeer (€5 mln).

Onderbouwing: Het voorstel voor de IJssel-Vechtdelta bestaat uit vijf onderdelen waarvan de

---

¹ Dit is niet voor alle genoemde projectvoorstellen meer nodig. In sommige gevallen kan aangesloten worden bij reeds lopende processen.

hier genoemde twee naar verwachting bijdragen aan de gewenste versterking van het ecologisch functioneren van het watersysteem. Deze twee deelprojecten zijn een eerste stap voor het grootschalig systeemherstel van de binnendelta van IJssel en Vecht. De Ketelpolder is in bezit van Staatsbosbeheer en er ligt al een uitgewerkt inrichtingsplan. Een snelle realisatie is daarmee aannemelijk.

4. Vierwaarden. Reservering Rijksbudget van €15 mln uit PAGW.

Doel: Ontwikkeling en uitbreiding van verloren en ontbrekende natte en droge leefgebieden in de uiterwaarden langs de Maas tussen Venlo en Velden in samenhang met de voorgenomen verbetering van de waterveiligheid met dijkversterking en rivierverruiming.

Onderbouwing: het ingediende voorstel wordt gezien als een substantiële stapsteen in de Maascorridor die past binnen de (eerder voor de PAWG opgestelde) ecologische systeemopgave voor het rivierengebied. Tijdige realisatie van dit voorstel wordt haalbaar geacht omdat er veel draagvlak voor is bij de regionale overheden en de PAGW in dit project meekoppelt met het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Voor het HWBP-project Vierwaarden is al een startbeslissing genomen.

5. Gelderse Poort. Reservering Rijksbudget van €20 mln uit PAGW.

Doel: creëren van robuuste, toekomstbestendige riviernatuur en versterken van het rivierlandschap door verlaging en herinrichting van uiterwaarden, dynamisch uiterwaardenbeheer en verhoging van het zomerbed van de rivierbodem. De nu lopende preverkenning levert eind 2023 een eerste indicatie voor gewenste locatie, type en omvang van maatregelen in de Gelderse Poort. Verdere concretisering maatregelen zal gebeuren in samenhang met de uitwerking van Integraal Riviermanagement (IRM).

Onderbouwing: dit voorstel heeft betrekking op een van de hotspots in de ecologische systeemopgave voor het rivierengebied. De voorgestelde maatregelen wordt als positief beoordeeld voor het doel van een meer natuurlijk ecosysteem in en rond de rivier. Omdat er naar verwachting een traject volgt dat vele jaren zal bestrijken en het nodige nog moet worden ingevuld, wordt nu in de derde tranche PAGW alvast (een beperkt) budget gereserveerd zodat de PAGW-doelen kunnen worden meegenomen in IRM. Het vervolg kan eventueel in een latere tranche worden meegenomen.

6. Eemszijlen. Reservering Rijksbudget van €5 mln uit PAGW.

Doel: Langs de Eems-Dollard kust ontstaat ruimte om in combinatie met de uitwerking van het NPLG, grootschalige maatregelen te nemen om de Waddennatuur binnendijs te versterken en de kustzone te laten meegroeien met de zeespiegelstijging. In totaal lijkt een (extra) natuurlijke invang van enkele honderden hectares binnen handbereik. Dit voorstel is een aanvulling op het lopend project Eemszijlen uit de 2^e tranche met als doel het inrichten van een slibinvang in een binnendijs natuurgebied met een open verbinding naar de Eems-Dollard. Door dit gebied moet ook de afvoer van het Eemskanaal worden geleid waardoor een volledige zoet-zout overgang ontstaat en de vismigratie verbetert.

Onderbouwing: de aanleg van meer estuarien overgangsgebied is van groot belang voor het realiseren van de doelen van de PAGW en de opgaven voor KRW en Natura 2000. Het voorstel lijkt te kunnen rekenen op veel draagvlak. Dit voorstel is een uitbreiding op lopend werk en daarom is geen startbeslissing nodig. De combinatie met de verkenning en planuitwerking voor het reeds lopende project leidt naar verwachting tot een zeer doelmatige inzet van de uitvoeringscapaciteit.

7. Toekomstbestendig Lauwersmeergebied. Reservering Rijksbudget van €10 mln uit PAGW.

Doel: Het terugbrengen van de natuurlijke zoet-zout-overgang tussen Waddenzee en Lauwersmeer door op korte termijn de sluizen vaker en langer open te zetten. Daarvoor is het noodzakelijk een meetnet in te richten om de effecten op vistrek en verzilting te monitoren om daarmee het beheer van de sluizen te kunnen bijsturen. Ook worden mogelijke maatregelen in de toekomst onderzocht zoals de inrichting van een meer natuurlijke zoet-zout-overgang en het ontwerp van een multifunctioneel gemaal.

Onderbouwing: Dit voorstel biedt door het op termijn grootschalig systeemherstel in potentie veel meerwaarde voor natuur en ecologische waterkwaliteit in zowel het Lauwersmeer als de Waddenzee. Enerzijds vergroot het de bereikbaarheid van het achterland voor migrerende vis,

anderzijds wordt het Lauwersmeer weer een kraamkamer voor de Waddenzee. Gezien het draagvlak in de regio lijkt realisatie lijkt haalbaar binnen de planperiode. Gezien de aard van de nu voorgestelde maatregelen lijkt een MIRT-startbesluit niet nodig. Wel vraagt het beoogd grootschalig systeemherstel om een intensief gebiedsproces (uitmondend in een samenwerkingsovereenkomst) met alle betrokken partijen. Een eventueel vervolg op dit voorstel (inclusief bouw van een multifunctioneel gemaal) kan onderdeel zijn van besluitvorming over volgende PAGW-tranches.

8. **Boschplaat, Terschelling – Dynamiek in de Zeereep.** Reservering Rijksbudget van €9,5 mln uit PAGW.
Doel: Het aanleggen van kerven (stuifgaten) in de zeereep en overstromingsvlaktes in de zeereep en het afplaggen van verruigde kwelders om de natuurlijk processen van verstuing en overstroming op de Boschplaat te herstellen. Dat vergroot de natuurlijke dynamiek, de kwaliteit van natuur op de kwelders en draagt bij aan klimaatadaptatie.
Onderbouwing: Dit voorstel betekent een kwaliteitsimpuls van bestand leefgebied door meer ruimte te geven aan natuurlijke processen die in het verleden de Boschplaat hebben gevormd. Daarmee draagt het bij uitstek bij aan het doelbereik van de PAGW. Bovendien vergroot dit het leefgebied van pioniersoorten. Uitvoering vindt plaats op terrein van Staatsbosbeheer en vraagt geen MIRT-procedure waardoor een vlotte uitvoering mag worden verwacht.
9. **Aanpak zandhonger Kom Oosterschelde.** Reservering Rijksbudget van €35 mln uit PAGW.
Doel: door de stormvloedkering in de Oosterschelde neemt het areaal intergetijdengebied jaar op jaar af. Met het ophogen van platen en slikken door het opbrengen van zand wordt die afname gecompenseerd. Dit voorstel draagt bij aan het in stand houden van intergetijdengebied in de Oosterschelde en de daaraan gekoppelde Natura 2000 doelen.
Onderbouwing: Dit voorstel is sterk vergelijkbaar met projecten die in de 1e en 2e tranche zijn opgenomen voor de aanpak van de zandhonger in de Oosterschelde. Daarvan is de Zandsuppletie Roggenplaat inmiddels uitgevoerd Dat project bleek qua haalbaarheid, maakbaarheid en ecologisch effect succesvol. Dit voorstel is een volgende stap in de uitvoering van de eerdere vastgestelde MIRT-verkenning Zandhonger Oosterschelde. Dat betekent ook dat tweede helft jaren twintig meteen kan worden begonnen met de planuitwerking.
10. **Langetermijnperspectief Natuur Westerschelde.** Reservering Rijksbudget van €15 mln uit PAGW.
Doel: Pilot in de Schorerpolder waarin regio en Rijk gezamenlijk integrale gebiedsconcepten uitwerken en - in praktijk testen - voor klimaatbestendige natuur met landbouw en waterveiligheid (HWBP) in het Westerscheldegebied. Daarbij wordt aangesloten bij de gebiedsaanpak voor het Nationaal Programma Landelijk Gebied en Water en Bodem Sturend.
Onderbouwing: Dit voorstel wordt gezien als een interessante pilot om de gebiedsontwikkeling in het Westerscheldegebied op een innovatieve manier vorm te geven. Alhoewel de bijdrage van een pilot aan het doelbereik per definitie beperkt is, is de ecologische potentie van dit type ingrepen in de toekomst, indien opgeschaald, groot.
11. **Herstel Onderwaternatuur Waddenzee.** Reservering Rijksbudget van €15 mln uit PAGW.
Doel: Verbeteren van vispopulaties en het voedselweb (o.a. aanleg van schuilplaatsen bij vispassages en maatregelen tegen het uitspoelen bij spuien en gemalen), aanbrengen van hard substraat voor herstel onderwaternatuur en herstel zeegras en schelpdierbanken.
Onderbouwing: Dit voorstel is een opschaling van eerdere in het kader van o.a. de PAGW uitgevoerde pilots. Recent onderzoek laat zien dat het aanbrengen van substraten ter plekke de biodiversiteit sterk vergroot. Dit wordt daarom als een veelbelovend voorstel voor het verbeteren van de onderwaternatuur van de Waddenzee gezien. Naar verwachting kunnen de meeste maatregelen zonder MIRT-procedure worden uitgevoerd. Het benodigd areaal is in eigendom bij het Rijk.

b. In 2023 te bezien na inwinnen aanvullende informatie

Besluitvorming over onderstaande projecten vindt plaats in de tweede helft van 2023. Daarbij zal eerst besloten worden over inzet van Rijksbudget voor eventuele meerkosten Getij Grevelingen en indien er budget over is uit de derde tranche, over inzet daarvan voor een of meerdere van de andere hieronder genoemde projecten.

1. Reservering voor eventuele meerkosten Getij Grevelingen:

Dit voorstel behelst de aanvraag voor extra middelen om mogelijke overschrijding van het huidig beschikbaar gestelde budget voor het project op te vangen. Het voorstel bevat geen gevraagd bedrag. Daarvoor is het ook nog te vroeg aangezien dit gevraagde bedrag resultaat zal zijn van een studie die momenteel loopt en die waarschijnlijk in het tweede kwartaal van 2023 gereed zal zijn. Op basis daarvan zal besloten worden over hoe om te gaan met eventuele overschrijdingen. Daarbij wordt de mogelijkheid open gehouden om eventuele tekorten te dekken uit gereserveerde middelen voor de 4^e tranche PAGW.

2. IJssel-Vechtdelta: deelprojecten 'Uiterwaarden IJssel, traject Kampen-Zwolle' en 'Uiterwaarden Vecht, traject Dalfsen – Zwarte Water':

Doel deelproject 'Uiterwaarden IJssel, traject Kampen-Zwolle' betreft het in combinatie met de dijkversterking Kampen-Mastenbroek waarvoor de verkenning in 2023 zal starten creëren van overstromingsvlakten, riet- en zeggenvetaties en aanleg of doorontwikkeling van ooibos en glanshaver- kievitsbloemhooilanden en stroomdalgraslanden in de uiterwaarden middels aanleg dubbele dijk en/of dijkteruglegging. In het deelproject 'Uiterwaarden Vecht, traject Dalfsen – Zwarte Water' wordt voorgesteld om aanvullend op de dijksterking en voorgenomen KRW- en Natura 2000-maatregelen landbouwgronden natuurlijker in te richten om zo meer ruimte te geven aan de rivier en meer land-water-overgangen te realiseren .

Nadere informatie wordt gevraagd over: beide voorstellen hebben een koppeling met dijkverbetering. Het gaat echter om twee erg globale deelvoorstellen die meer uitwerking verdienen (te realiseren scope, bijdrage doelbereik PAGW, kosten, planning) alvorens een uitspraak kan worden gedaan of een budgetreservering in de PAGW zinvol is.

3. Ecologische stapsteen Maas-Waal bij Sint Andries:

Doel Aanleg van ruim 400 hectare nieuwe riviernatuur (ooibos, overstromingsgrasland, moeras, stroomdalgrasland) in verschillende deelprojecten. Een en ander in combinatie met preverkenning of, en zo ja, hoe Maas en Waal te verbinden met een overstromingsvlak bij Dreumelse Overlaat en het ontwikkelen van stikstofgevoelige habitat in Hurwenen.

Nadere informatie wordt gevraagd over: Overleg met de indieners is gewenst om beter zicht te krijgen in onder andere de kosten en kostentoedeling en benodigde grondverwerving, ook rekening houdend met het gegeven dat ontgronding een rol speelt in dit voorstel. Cruciale vragen daarbij zijn enerzijds hoe ontgronding in het rivieren zich verhoudt tot de beleidsbrief Water en Bodem Sturend en de doelstellingen van Integraal Rivier Management en anderzijds of er voldoende geschikt sediment beschikbaar is om de ontgrondingspunten te verondiepen zodat die ecologisch meerwaarde krijgen. Ook is het de vraag wat (financieel) maakbaar en haalbaar is mocht zelfrealisatie door de ontgronder niet worden gerealiseerd.

4. Kustontwikkeling Zurich-Koehool incl. Programma Harlingen:

Doel: preverkenning én uitvoeringsproject in een om bij de dijkversterking Zurich-Koehool en het programma Harlingen de kansen in kaart te brengen voor maatregelen die (vergelijkbaar met die bij Koehool – Lauwersmeer, 2e tranche PAGW) bijdragen aan de doelen van PAGW, KRW en Natura 2000. De meest kansrijke opties zouden vervolgens worden uitgevoerd.

Nadere informatie wordt gevraagd over: het voorstel is gekoppeld aan dijkverbetering. Het gaat echter om een erg globaal voorstel dat meer uitwerking verdient (te realiseren scope, bijdrage doelbereik PAGW, kosten en kostentoedeling, planning) alvorens een uitspraak kan worden gedaan of een budgetreservering vanuit de PAGW zinvol is. Daarbij is het ook de vraag welke bijdrage dit voorstel voor beperkt natuurinclusieve dijkversterking kan leveren aan het oplossen van de genoemde knelpunten in het ecologisch functioneren van de Waddenzee.

5. Getijdenmaas:

Doel: Regionale overheden en maatschappelijke organisaties werken samen aan het realiseren van het natuurnetwerk Brabant, met o.a. de aanleg van ecologische verbindingzones en natuurvriendelijke oevers. Door het inrichten van de ontbrekende schakel Getijdenmaas ontstaat een groot en aaneengesloten gebied dat een belangrijke verbinding kan vormen tussen de Biesbosch en de Gelderse Poort / Grensmaas. In dit gebied wordt momenteel de verkenning van de dijkverbetering tussen Lith-Bokhoven voorbereid (start 2023, realisatie 2029-2033). Ook start een IRM-pilot hoogwaterveiligheid 's-Hertogenbosch en Crévecoeur. Dat brengt momentum met zich mee voor de aanleg van (150-250 ha) soortenrijke zandige oeverzones, getijden-natuur, moerassige gras- en rietlanden en moerassige oobossen.

Nadere informatie wordt gevraagd over: Meer informatie is gewenst over de financiële onderbouwing van het voorstel, de benodigde grondverwerving en de benodigde bijdrage vanuit de PAGW in relatie tot de bijdragen vanuit de regio.

c. Nu niet honoreren, mogelijk in een volgende tranche.

1. Doorontwikkeling Marker Wadden:

Kern van het voorstel is, in aanvulling op de reeds aangelegde Marker Wadden, de vergroting van het areaal ondiepwater en de aanleg van een drietal groepen van eilanden in het Markermeer die bestaan uit overstroombare natuur (land-waterovergangen). De noordelijke eilanden zijn beperkt toegankelijk voor publiek, de zuidelijke eilanden bieden ruimte voor multifunctioneel recreatief gebruik en zijn verbonden met de wal (schiereilanden). Het voorstel zou kunnen bijdragen aan de door PAGW geambieerde grootschalige systeemingreep voor het IJsselmeergebied, maar er is meer tijd nodig om een beter begrip te verkrijgen van de effecten op het ecosysteem en verbetering van de draagkracht van het systeem op de lange termijn. Budget voor vervolgonderzoek en monitoring naar de ontwikkeling van de Marker Wadden is daarom reeds toegezegd. Waarschijnlijk is intensief beheer nodig (begrazing, maaien, selectief bomen verwijderen, herhaald suppleren vanwege het inklinken van de eilanden) om de nu hoog gewaardeerde pioniersstadia te kunnen behouden. Dat pleit er voor eerst ervaring op te doen met dit beheer en effectiviteit voor het systeem als geheel te monitoren, voordat nieuwe eilanden worden aangelegd. Een verdere aanleg van (schier)eilanden conflicteert waar het niet-overstroombare onderdelen betreft, met de structurerende keuzes in Water en Bodem Sturend en het behoud van de zoetwatervoorraadbuffer in het IJsselmeergebied. Daar staat tegenover dat in de omgeving veel steun is voor een vervolg. De visserij is kritisch op nieuwe eilanden, maar heeft baat bij meer ondiepwaterareaal.

2. Geleidelijke landwaterovergangen bij de Klimaatbuffer IJsselmeer:

Dit voorstel beoogt de opschaling van een lopend project in de Wieringerhoek uit de tweede tranche PAGW waarvoor het ontwerp voorkeursalternatief onlangs is vastgesteld. De verdere ontwikkeling van de verkenning van de Klimaatbuffer door PWN – en dan met name de financiering – wordt afgewacht alvorens te besluiten over een extra PAGW-bijdrage. Een eventuele aanvulling kan dan mogelijk in de vierde of latere tranches.

3. Geleidelijke Zoet-zout overgang bij Den Oever:

Dit voorstel betreft de aanleg van een geleidelijke zoet-zoutovergang bij de Sluizen bij den Oever en in een strook langs de afsluitdijk van den Oever tot Breezandijk. Vanuit ecologisch perspectief kan dit voorstel grote meerwaarde hebben voor zowel de Waddenzee als het IJsselmeer. Er loopt momenteel echter onderzoek naar hoe een dergelijke overgang tot stand te brengen en tegelijkertijd de zoetwaterfunctie van het IJsselmeer te borgen en te verbeteren. De resultaten hiervan zijn over twee jaar beschikbaar. Pas als er helderheid is over de (on)mogelijkheden en kosten van het aanleggen van een de zoet-zout-overgang, zal besloten worden over of en hoeveel middelen hiervoor gereserveerd moeten worden.

d. Geen reservering in 3^e tranche

Van onderstaande voorstellen wordt de meerwaarde voor de verbetering van de natuur en het ecologische functioneren van het betreffende watersysteem dermate gering geacht dat, ook gelet op het beschikbare budget voor de derde tranche, voor de ingediende voorstellen geen budget wordt gereserveerd in de derde tranche. Voor de Grensmaas (zie voorstellen 3 en 4), het Veerse Meer (zie voorstel 6) en de Zuidelijke Randmeren (zie voorstel 1) zijn er mogelijk ook andere maatregelen dan voorgesteld die een grotere ecologische meerwaarde hebben dan de nu ingediende voorstellen; zie daarvoor ook de preverkenningen die de komende jaren zullen worden uitgevoerd met het oog op toekomstige PAGW-projecten (zie onderdeel e. hierna). De onderstaande voorstellen voor de derde tranche worden niet gehonoreerd:

1. Versterking IJsselmeerdijk:

Dit voorstel voor versterking van de Flevolandse IJsselmeerdijk omvat de aanleg van extra vooroever naast de extra vooroever die als onderdeel van de dijkversterking wordt aangelegd. Daarnaast wordt op de aangelegde vooroever rietmoeras gecreëerd. Vanuit ecologisch oogpunt is de locatie van vooral de voorgestelde extra aan te leggen vooroever ongewenst vanwege de aanwezige natuurwaarde. Aanleg van extra rietmoeras in het IJsselmeergebied is vanuit ecologische oogpunt gewenst, maar deze locatie is niet de meest optimale keuze.

2. Zuidelijke Randmeren – een robuust ecosysteem in balans met recreatie:

Dit voorstel behelst de aanleg en inrichting van oeverzones in de zuidelijke randmeren, met op enkele plekken natuurlijk peilbeheer (pilot), versterken van het beheer van bestaande eilanden en combineren ondiepe natuur met verdieping vaargebieden (pilot). De voorgestelde maatregelen leiden naar verwachting tot weinig structurele verbetering van het ecosysteem en neigen naar symptoombestrijding. Dat neemt niet weg dat er in de Zuidelijke Randmeren nog een opgave resteert voor waterkwaliteit en natuur en daarom zal voor dit gebied een preverkenning worden uitgevoerd (zie e.).

3. Thorn-Wessem:

Doel van dit project is om aanvullend op de dijkversterking en bijbehorende beekverlegging het ontwikkelen van riviernatuur en -landschap tussen de kernen Thorn en Wessem. Het voorstel draagt weinig bij aan ecologisch systeemherstel en is om die reden niet gehonoreerd. Wel is er behoefte aan om voor het watersysteem van de Grensmaas te bezien wat zinvolle maatregelen kunnen zijn om waterkwaliteit en natuur structureel te verbeteren. Dit zal worden onderzocht in een preverkenning (zie e.).

4. Maasoevers Maastricht Zuidelijk Maasdal:

Doel van dit voorstel is om aanvullend op de waterveiligheidsopgave dynamische riviernatuur te ontwikkelen tussen Eijsden en Itteren. In dit gebied lijken veel mogelijke maatregelen kansrijk: aanleg van leefgebieden door omzetting en herinrichting van agrarisch gebied, door ontstienen van de oevers, aanleg van hoogwatergeulen verbonden met de Maas en het herstellen en benutten van natuurlijke overgangen in het landschap. Hoewel het projectgebied overlapt met de PAGW-hotspot Grensmaas ligt de focus in dit specifieke voorstel op twee deelgebieden die weinig bijdragen aan het doelbereik voor de PAGW (Overlaat Bosscherveld en de Franciscus Romanusweg). In de toekomst zouden ook de projectonderdelen Groene rivier Borgharen – Itteren en doorstroming Pietersplas kunnen worden uitgewerkt. Deze gebieden/projectonderdelen zijn vanuit de PAGW-doelen interessanter. De komende jaren zal er vanuit de PAGW een preverkenning worden gestart om de potentie in de hot spot Grensmaas nader in beeld te brengen (zie e.). Dit kan in de toekomst leiden tot PAGW-projecten.

5. Slib en klei Eems-Dollard, opschaling kleirijperij en Brede Groene Dijk:

Dit voorstel betreft het inzetten van slib uit de Eems-Dollard na rijping als dijkklei voor het versterken van de dijk tussen Johannes Kerkhove-polder en de Duitse grens. Het gaat om het opschalen van een eerdere pilot. De meerwaarde is vanuit ecologisch oogpunt echter beperkt aangezien dit niet leidt tot structurele verbetering van het ecosysteem. Daarom is dit voorstel niet gehonoreerd.

6. Verbeteren water- en bodemkwaliteit Veerse Meer:

Het voorstel beoogt het vergroten van verversing water in het Veerse Meer met enkele tientallen procenten met behulp van de Katse Heule en mogelijk Zankreeksluis. Dit vergt aanpassing van het peilbeheer en mogelijk aanpassing van oevers en voorzieningen en/of het gebruik ervan. Op dit moment is echter onvoldoende duidelijk wat het waterkwaliteitsprobleem in het Veerse Meer veroorzaakt; mogelijk is dat ook de afspoeling van eutroof water uit de omringende landbouwgebieden. Hier is eerst nader onderzoek voor nodig en daarom wordt voorgesteld hier een preverkenning uit te voeren en dit voorstel nu niet te honoreren.

7. **IJssel-Vechtdelta, onderdeel Oeverzone Noordoostpolder:**

Het voorstel voor toevoegen van gradiënten en ontwikkelen van riet- en moeraszones in het achterland is vanuit ecologisch oogpunt positief. Gelet op het feit dat dit naar verwachting door de benodigde aanpassingen van de waterkeringen een zeer dure maatregel is en dat dit ook grote gevolgen heeft voor de landbouw ter plekke, wordt niet verwacht dat dit voorstel te realiseren is voor 2033. Dat is de belangrijkste reden om dit nu niet te honoreren.

e. PAGW-Preverkenningen

PAGW-Preverkenningen zijn onderzoeken naar waar in de grote wateren in de toekomst welke doeltreffende en haalbare maatregelen genomen zouden kunnen worden, rekening houdend met andere functies van het betreffende water, om de ecologische waterkwaliteit te verbeteren en de natuur duurzaam te versterken. Preverkenningen helpen om betere en meer gerichte projectvoorstellen voor latere tranches van de PAGW te verkrijgen. Het reserveren van budget voor een preverkenning is geen garantie vooraf dat dit zal leiden tot gehonoreerde PAGW-uitvoeringsprojecten. Dat is te bezien bij toekomstige besluitvorming over de besteding van Rijksbudget voor de PAGW.

In de komende jaren zullen preverkenningen worden uitgevoerd over de volgende onderwerpen omdat de resultaten van deze preverkenningen belangrijke informatie input zullen zijn voor toekomstige PAGW-maatregelen en -projecten.

- **Natuurlijke Achteroevers:** Dit voorstel voor een PAGW-preverkenning richt zich op de vraag waar de natuurlijke achteroevers het beste kunnen worden gerealiseerd voor het verbeteren van waterkwaliteit en natuur en de aanpak van verschillende andere opgaven.
- **Vogels en vis Zuidwestelijke Delta:** Dit voorstel voor preverkenning onderzoekt mogelijkheden om met verbeteren leefgebieden de populaties vogels en vis in de Zuidwestelijk Delta duurzaam in stand te kunnen houden. Deze preverkenning omvat ook de ingediende voorstellen **Leefomgeving vis in de Zuidwestelijke Delta** en **Rammegors**.
- Gelet op de noodzaak om ook in het **Veerse Meer**, de **Grensmaas** en de **Zuidelijke Randmeren** de situatie van de waterkwaliteit en de natuur te verbeteren, zullen in de komende jaren ook preverkenningen worden uitgevoerd naar mogelijke maatregelen in deze gebieden. Bezien wordt of een koppeling te maken is tussen de genoemde preverkenning **Natuurlijke Achteroevers** en een preverkenning naar mogelijke maatregelen in de **Zuidelijke Randmeren**.

Het voorstel **De Onderwaterwereld IJsselmeergebied** is ingediend als preverkenning om de onderwaterwereld in het IJsselmeergebied in kaart te brengen en zicht te krijgen op de toestand, belangrijke sturende factoren voor natuurwaarden en kansen voor nieuwe PAGW-projecten. De belangrijkste vragen uit dit voorstel zullen worden ondergebracht in de onderzoeksprogrammering van de ministeries van IenW en LNV.

De volgende voorstellen voor preverkenningen worden niet worden gehonoreerd vanwege onvoldoende ecologische meerwaarde:

- **Preverkenning ecologie Amsterdam Bay Area:** Onderzoek naar kansen voor de ontwikkeling van leefgebieden zoals land-waterovergangen en ondiepten met behulp van o.a. achteroevers en luwtestructuren. De voorgestelde onderzoeken naar mogelijkheden om het ecosysteem te verbeteren zouden integraal deel moeten uitmaken van studies in het kader van woningbouw en mobiliteit die hier binnen de gebiedsontwikkeling plaatsvinden. Maatregelen ter compensatie en mitigatie horen onderdeel te zijn van de studie naar de gebiedsontwikkeling, maar worden niet als onderdeel van de PAGW beschouwd.
- **Dijk- en duinversterking Waddendijk Schiermonnikoog:** Preverkenning en uitvoeringsproject om bij de dijkversterking Waddendijk Schiermonnikoog te kijken naar kansen voor maatregelen om bij te dragen aan de doelen van de PAGW, KRW en Natura2000. De meest kansrijke opties zouden vervolgens worden uitgevoerd. Het voorstel biedt weinig meerwaarde voor de natuur en ecologisch systeemherstel en lijkt in te zetten op vooral mitigatie van de negatieve effecten van dijkversterking op Natura2000.
- **Waddenbaai** [32]: Preverkenning verbinding Amstelmeer, Wieringen met Waddenzee met o.a. opgaven landbouw en recreatie zonder uitgewerkt voorstel.
- **Maritiem Cluster Den Helder/Kop van Noord-Holland:** Preverkenning over mogelijkheden voor uitbreiding haven en natuurontwikkeling in Waddenzee zonder uitgewerkt voorstel.